

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Haftası

Elk. Müh. H. Avni Gündüz
havni.gunduz@emo.org.tr

Elk. Müh. Ömer Deniz Özdemir
omerdeniz.ozdemir@emo.org.tr

Mayıs ayının ilk haftası; “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Haftası”. Çeşitli etkinliklerle yurt çapında işlenerek konunun önemi bir kez daha anlatılacak. Hem çalışanlar hem de işverenler açısından son derece önemli olan bu konu yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde belirli kurallara bağlanmışsa da maalesef iş yerlerimizde asgari çalışma koşullarının sağlanması ve iş güvenliğinin sağlanması konusunda yetersiz kaldığımız açıktır. Elektrik sektöründeki iş kazalarının nedenleri araştırıldığında daha çok eğitim yetersizliğinin ön plana çıktığı ve güvenlik kavramının bizzat çalışanlar tarafından bile gözardı edildiği gözlenmektedir.

Endüstrileşmenin büyük bir hızla geliştiği çağımızda, “Çalışanlarının iş koşullarının ve iş çevrelerinin, insanca bir yaklaşım ile iyileştirilmesi sadece endüstrileşme yolundaki ülkelerde değil, endüstrileşme açısından önemli atılımları gerçekleştirmiş ülkelerde de önemli bir sorun olmak özelliğini korumaktadır. Devleti, işçi ve işveren örgütlerini aynı ölçülerde ilgilendiren bu yaklaşım; insan faktörü, iş düzeni, işçi sağlığı, iş hijyeni gibi önemli

uzmanlık alanlarını içeren, geniş bir araştırma ve uygulama alanıdır.

Gelişme yolundaki ülkelerin endüstrileşme sürecinde en önemli sorunlardan biri, transfer edilen endüstrilerdeki verim düşüklüğüdür. Nitekim, gelişmiş ülke teknolojilerinin know how, proje, araç gereç ya da sistemlerini aynen kopya etmek dahi, verimliliğin o ülkelerin düzeyine getirilmesinde yeterli güvence sağlayamamaktadır. Yapılan araştırmalar bu sorunun temelde bir insan faktörü sorunu olduğunu (iş gücü, disiplin, eğitim düzeyi, sağlık ve güvenlik standartları ile ilgili olarak) göstermiştir.

İnsan faktörü; beden gücü, zeka düzeyi, öğrenim düzeyi, öğrenme hevesi ve iş disiplini gibi açılardan alındığı zaman, sorun daha da karmaşık bir hale gelmektedir. Gelişme yolundaki ülkelerde endüstriyel verim düşüklüğü, hiç şüphe yok, tek ve basit bir nedene bağlanamaz. Fakat, işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları ele alındığı zaman, ulusal endüstrilerin bu alandaki açıklarının ne ölçüde büyük kayıplara neden olduğu kolayca gösterilebilir.

1950 yılında, tam 58 yıl önce işçi sağlığı ve işçi güvenliği açısından

(Uluslararası Çalışma Örgütü) ILO'nun amaçları kısaca belirlenmiştir:

“Her türlü çalışan işçilerin fizik, mental ve sosyal açıdan sağlıklarının en yüksek bir düzeyde tutulması ve korunması, işçilerin iş yeri koşullarından kaynaklanan hastalıklar nedeni ile işlerini kaybetmelerinin önlenmesi, iş yerindeki sağlığa zararlı etkenler karşısında her türlü koruyucu önlemlerin alınması, işçilerin fizyolojik ve psikolojik kriterlere göre dayanabilecekleri ve sağlıklı bir şekilde hizmet verebilecekleri işlerle görevlendirilmeleri, insanların işlerinin insanca düzenlenmesi ve her çalışanın da yapacağı işe uygun olmasının gözetilmesi.”

Gerçekte, her türlü iş yerinde çalışma çevresinin sağlıklı ve güvenli hale getirilmesi, çok disiplinli ve karmaşık yaklaşımları gerektirebilir. İdari kadrolar, mühendisler, kimyagerler, iş yeri ve koruyucu hekimlik uzmanları, yardımcı sağlık personeli ve ergonomistler gibi çok çeşitli uğraş alanlarından gelen pek çok uzmanın birlikte çalışması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Temelde ise, gerekli tanımlar yapıldıktan

sonra, iş yerinde alınacak basit önlemler dahi, işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından önemli yararlar sağlayabilir. Ayrıca, iş yerinin özel koşullarına göre, çeşitli sakıncalar zararsız bir düzeye indirilebilir ya da tümü ile ortadan kaldırılabılır. Bunun için, iş yerindeki tüm çevre koşullarının incelenmesi, makine ve malzemelerin sağlığa zararlı ve tehlikeli özelliklerinin dikkate alınması, iş yerindeki geçit ve yolların açık tutulması, işçilerin yeterli ve güvenli çalışma alanlarının bulunması ve aynı zamanda işçilerin devamlı ve etkili bir eğitimden geçirilmesi yanı sıra, devamlı bir denetim düzeninin kurulması gibi yaklaşımlar vurgulanmalıdır. İş ortamı koşullarının (iş yerinin aydınlatması, ısı düzeyi, gürültü ve titreşimlerin yeterli ölçülerde perdelenmiş olması gibi) sağlıklı ve güvenli olması, işçilerin çalışmalarının fiziksel yükü ve yaratacağı psikolojik streslerin onların beden ve ruh sağlığını tehdit edecek boyutlara ulaşmasının önlenmesi gibi sorunlar gözetenmelidir.

Modern dünyamızda iş kazaları ve işçi sağlığı sorunları giderek artan boyutları ile, gerçekten kaygı duyulacak düzeylere erişmiştir. Büyük ölçüde insan ve verim kayıplarına neden olan işçi sağlığı ve iş güvenliği alanına yapılacak yatırımların da sağlam gerekçeleri vardır. Konu öncelikle, bir insancıl sorun olarak ve daha sonra da ulusal verimlilik sorunu olarak önem taşır.

İş kazaları ve meslek hastalıklarından dolayı çalışanların ne ölçüde ızdırap ve sıkıntılara katlandıklarını ölçüye vurmak olanağı yoktur. İş kazaları ve iş yerinde oluşan meslek hastalıkları nedeni ile ortaya çıkan ekonomik kayıpları ise bütün boyutları ile belgelemek olanağından yoksunuz. Yapılan tahmini hesaplara göre, iş kazaları

ve iş yerinde oluşan meslek hastalıkları sonucu ülkelerin maddi kayıplarının, genel bütçelerinin yüzde 5'i ölçülerine varabildiği ileri sürülmektedir. Ayrıca, genel değerlendirmelere göre, her on işçiden bir kişi meslek hastalıkları nedeni ile işinden uzak kalabilmektedir. Bunun hiç şüphesiz ki ekonomik karşılığı da vardır.

Bütün bu kayıpların parasal karşılıkları dikkate alındığı zaman, ulusal endüstrilerde verimliliğe akseden kayıplar bir tür ulusal kalkınma kayıpları olarak kabul edilebilir ve gelişme yolundaki endüstrilerde de bu tür zararlar çok yüksek düzeylere erişebilir.

Dünyanın çoğu ülkelerinde çalışma saatleri, bugün dahil normal sürelerin çok üstündedir. Bu tür bir çalışmanın iş kazaları, işçi sağlığı ve sonuç olarak da iş verimi üzerindeki zararlı etkileri, bilimsel bir şekilde gösterilmiştir. Normal çalışma sürelerini aşan çalışmalar özellikle, tarım, inşaat ve tekstil sektöründe görülmektedir. Ayrıca günümüzde, vardiya ve gece çalışmalarının da giderek arttığı gözlemlenmektedir. Her iki yaklaşım da, -her ne kadar kurulmuş endüstrilerden maksimum değer elde etmek ve işsizlik açısından yararlı görülürse de- son zamanlarda yapılan araştırmalar, aşırı çalışma saatlerinin sağlık açısından sakıncaları olduğunu ve önemli sosyal uyumsuzluklar yarattığını ortaya koymuştur. Bunların dikkate alınması işçi sağlığı, iş güvenliği ve sosyal uyumsuzluk açısından ortaya çıkan sakıncaların giderilmesi için önemlidir.

Büyük bir hızla gelişen endüstrilerde, iş görenler ağır bir stres altında çalıştıkları halde, yeteneklerinin büyük bir bölümünü kullanmazlar. Ayrıca, işlerin büyük bir bölümü kirliliğe, gürültüye, yorucu, monoton ya da benzeri iş olmakla

önemli ölçülerde stres yaratır. Bunun temel nedeni, işçiye verilen ve belli bir işlemi içeren iş düzeninin çoğunlukla onun eğitim düzeyine ve yeteneklerine uyum gösterememesidir. Modern endüstrilerde iş, çoğu kez tekrarlı ve monoton olabildiği gibi işlemler önemli ölçülerde alt ünitelere ayrılmış ve sıkıcı olmaya başlamıştır. Bu arada, iş düzeninin getirdiği psikolojik stres ve sosyal çevredeki olumsuz gelişmeler, işçilerin mental sağlığını ve iş huzurunu tehdit edecek boyutlara da erişebilmektedir.

Temel hedefler; ağır, kirliliğe, gürültüye ve iş hevesini kaybettirebilecek iş şekillerinin azaltılması, çalışanların her türlü yeteneklerini kullanarak, yeterli bir iş hevesi ile çalışmalarını sağlayacak önlemlerin alınması, işçilerin görüşlerine de başvurularak yapılan işlerin içeriğinin zenginleştirilmesi, daha aktif ve planlı bir iş düzeni kurulması, mesailerin işçilerin sosyal çevreleri ve aile düzeni gereksinimlerinin dikkate alınarak uygun çalışma saatleri içinde düzenlenmesi ve bu arada ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine paralel teknoloji seçimi ile, iş organizasyonuna yenilik getirerek uyumlu bir düzen kurulması şeklinde özetlenebilir.

Uygulamalar açısından bakılırsa özetle işçi sağlığı; işçiyi yaptığı işinden dolayı olabilecek sağlık problemlerini veya meslek hastalıklarına karşı koruma çabalarıdır. İş güvenliği ise; işin güvenli biçimde gerçekleştirilmesi yani tehlikeli durumun ortadan kaldırılması ya da işçi açısından güvensiz eylemlerini veya tehlikeli davranışını yok etmektir. Yani İş Sağlığı ve İş Güvenliği; iş kazası ve meslek hastalıklarını önlemek üzere öncelikle, işyerinde alınması gerekli önlemler ile çalışanları eğiterek, kontrol ve denetim görevini yapmaktır.

Her şeyden önce işveren, işçilerin işle ilgili her türlü her türlü sağlık ve güvenlik tedbirlerini almakla yükümlüdür. Bu sorumluluğu dışarıdan çalıştıracağı hiçbir uzman kuruluşa ve kişiye devre-demez. İşveren yükümlülükleri

- Tehlikeleri önleyerek,
- Önleyemediği tehlikelerin durum değerlendirmesi yaparak,
- Tehlikelerle kaynağında müca-dele ederek,
- İşin monotonluğunu azaltarak, işe bireyi uydurarak,
- Teknolojik gelişmelere ayak uydurarak,
- Teknolojiyi, iş organizasyonunu, çalışma koşullarını, sosyal ilişkilerini içine alan bir önlemler paketi geliştirerek,
- Toplu korunma önlemlerine öncelik vererek,
- İşçilere uygun talimatlar vererek,
- Denetleyerek,
- İşçilere eğitim vererek yerine getirecektir.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği önlemlerini almayan işverenler hukuki, idari ve cezai bakımdan sorumlu tutulabilirler. İşyerlerinde iş sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınması sorumluluğu işverenlerin işçiyi gözetme borcunun doğal sonucudur.

İşverenin kamu hukukuna dayanan iş güvenliği önlemlerini alma borcunu düzenleyen ana kural ise İş Kanununun 77.maddesinde belirtilmiştir. Bu maddede işçilerin de iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine uyma yükümlülüğü vardır. 77. madde: "İşverenler işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri noksatsız bulundurmak, işçiler de iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uymakla yükümlüdürler.

İşverenler işyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine uyulup uyulmadığını denetlemek,

işçileri karşı karşıya buldukları mesleki riskler, alınması gerekli tedbirler, yasal hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirmek ve gerekli iş sağlığı ve güvenliği eğitimini vermek zorundadırlar."

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlere aykırı davranışın cezaları, 4857 sayılı İş Kanununun 105. Maddesinde belirtildiği gibi, alınmayan her iş sağlığı ve güvenliğinin önleminin cezası 88 YTL olup giderilmemesi halinde izleyen her ay için aynı miktar para cezasına devam olunmaktadır.

İşçilerine eğitim vermeyen, iş güvenliği mühendisi ve işyeri hekimi istihdam etmeyen, iş sağlığı ve güvenliği kurulu ve sağlık birimi oluşturmayan ve yaş kayıtlarına aykırı işçi çalıştıran gibi çeşitli yönetmelikleri 4857 sayılı Kanunun 77. Maddesindeki ihlal eden işverenler ise, her bir ihlal için 904 YTL para cezasına çarptırılır.

Sağlık raporu alınmayan her işçi için ve her bir çocuk işçi için 179 YTL para cezası ile daha farklı cezalar olmakla birlikte İş müfettişinin, bu kanundan doğan görevini yapmasına engel olan kimselere (davetine icap etmemek, istediği yerleri gezdirmemek, belgeleri göstermemek vb...gibi) eylem başka bir suçu oluştursa dahi ayrıca 8.000 YTL para cezası verilir.

İş sağlığı ve güvenliği kurallarına uyulmaması nedeniyle iş kazası ve meslek hastalığına maruz kalan, bu yüzden zarara uğrayan işçi veya ölümü halinde hak sahipleri işverenden tazminat talep edebilirler. İşverenler temel olarak

- Ceza Hukuku açısından
  - a-)Taksirle ölüme neden olma,
  - b-)Taksirle yaralanmaya neden olma,
- İş (Tazminat) Hukuku Açısından
  - 1-) Maddi Tazminat

a-) Destekten yoksun kalma tazminatı

b-) İş görememezlik tazminatı,

2-) Manevi Tazminat,

-Sigorta hukuku açısından, davalara maruz kalmaktadırlar. İşveren, iş güvenliği önlemlerini alma konusunda kusurlu ise, olaya kusur sorumluluğu prensibi uygulanmakta ve kendisine kusuru oranında sorumlu tutmak yoluna gidilmektedir. Buna karşın bazı davalarda kusur bulunmasa da kusursuz sorumluluk prensibi uygulanmakta ve işveren tanzim borcu ile karşı karşıya kalabilmektedir.

SSK istatistiklerine göre 2002 yılında 872, 2003 yılında 810, 2004 yılında 841, 2005 yılında 1096 ve 2006 yılında ise 1592 işçi iş kazası sonucu vefat etmiştir. (Yine 2006 istatistiklerine göre yaklaşık 100 işçiden biri iş kazası geçirmiştir.) Devletin bu kadar ceza ile zorlamasına karşın iş kazası ölümlerinin artışı kanımca 2006 yılı içerisindeki inşaat yapımındaki artıştan dolayıdır. İnşaat sektöründe "eğitimsiz" işgücü istihdam edilmekte keza aynı şekilde Tuzla Tersanelerindeki iş kazası sayısının çok olması da aynı eğitimsiz iş gücü istihdamındandır.

Sonuç olarak, bir toplumda gerçek anlamda iş güvenliğinin sağlanabilmesi için o toplumda her şeyden önce iş güvenliği bilincinin oluşması gerekir. Yasa ve mevzuatlarda hukuki güvence mekanizmalarının çok iyi düzenlenmesi yeterli olmamakta, ilgili tüm çevre (İşveren, İşçi, Sendika, Kamu, Sivil Toplum...) ve kişilerde bu güvenceleri korumak ve işletmek konusunda bilinç oluşturmak gerekmektedir.